

Socialdemokratiska strategier mot hedersrelaterat förtryck

”Med facit i handen så tror jag att det inte hade behövt gå så långt som det har gjort i mitt fall. Hade mina föräldrar fått stöd och hjälp från en nationell organisation, exempelvis Kurdiska föreningen, så hade det inte behövt bli så här.

Hade samhället tagit sitt ansvar och hjälpt mina föräldrar att bli mer delaktiga i det svenska samhället så hade detta kanske kunnat undvikas. Det som har hänt mig är inget som man kan göra någonting åt men jag tror att det är viktigt att man lär sig någonting av det och gör någonting i framtiden, så att sådana här fall inte upprepas.”

- Fadime Sahindal

Ett komplicerat förtryck som kräver breda åtgärder

Den över tio år långa debatten om hedersrelaterat förtryck har trots ett stort och brett engagemang i samhället ännu så länge lett till ett otillräckligt utfall för de drabbade. Frågan är ytterligt komplex och har blivit föremål för omfattande akademisk forskning, vilken dessvärre har givits alltför lite utrymme i den debatten.

Storstadsregionernas kartläggning¹ av det hedersrelaterade förtrycket 2017-2018 visar att många unga pojkar och flickor lever med en allvarlig våldsutsatthet, under normer som förtrycker och begränsar dem. Samma kartläggning visar också att de som är utsatta ofta väljer att inte söka hjälp, eftersom förtroendet för samhällets institutioner är lågt. Fastän debatten i stort präglas av det våld som riktas mot unga kvinnor, vilka utgör en särskilt stor och utsatt grupp, så är det viktigt att känna till att hedersrelaterat förtryck drabbar människor av alla kön, med alla sorters kroppar och sexuella läggningar.

Hedersförtryck samvarierar också med annat våld i hemmet, liksom med socioekonomisk marginalisering, psykisk ohälsa och missbruk, religiösa och kulturella övertygelser samt segregation. Samhället är skyldigt de drabbade att agera mot hedersförtrycket. Då krävs åtgärder som står i paritet med problematiken.

Denna text är ett utkast till en socialdemokratisk strategi mot heder, med utgångspunkt i forskningen och i vår socialdemokratiska ideologi och samhällsvision. Vår målsättning är ett samhälle där alla oavsett könsidentitet eller läggning känner trygghet i att de har samhällets stöd att fritt välja sin partner och sina kroppsuttryck.

Definitioner av begreppet "heder"

Olika definitioner av heder för med sig olika konsekvenser för den påföljande diskussionen. Om vi fokuserar på en specifik brottsmetod, exempelvis en beskrivning av heder som något som i grunden utövas på en individ av ett litet, ofta klanbaserat kollektiv, riskerar vi att osynliggöra dem som utsätts för andra typer av hedersvåld – exempelvis av ensamma förmyndare, eller av personer utanför familjens nätverk.

Ett alltför stort fokus på förövarnas motivation riskerar å andra sidan att skapa en omständlig debatt om kulturella skillnader och likheter, där brottsofferperspektivet tenderar att åsidosättas. Därtill kan det osynliggöra andra viktiga sociala, politiska och ekonomiska motiv eller förklaringsmodeller.

Om fokus i problemformuleringen istället hamnar enbart på en konflikt mellan den utsatta (oftast flickan eller hbtq-personen) och familjen, så riskerar det att färga inventeringen av möjliga lösningar i en mer polisiär riktning, medan möjligheterna och ansvaret hos samhället träder i bakgrunden. Men som socialdemokrater vet vi att det är genom ett starkt och närvarande samhälle som vi skapar långsiktiga lösningar.

Heder som en social process

Många myndigheter har lidit brist på kunskap och analysverktyg, och en stundtals stormig debatt har inte bidragit till att ge någon arbetsro. Inte minst har det rått stor osäkerhet om vad hedersrelaterat

¹ Baianstovu & Strid, Det hedersrelaterade våldets och förtryckets uttryck och samhällets utmaningar, 2018

våld faktiskt är. Nationellt centrum för kvinnofrid (NCK) beskriver i sin forskningsöversikt *Hedersrelaterat våld och förtryck* (2010) att ett alltför stort kulturellt fokus på heder har lett till att våldsutsatta personer har upplevt att de har behövt anpassa sig till socialtjänstens syn på heder som specifikt kulturellt betingat, för att få den hjälp som de har behövt.

Det svenska rättsväsendet betraktade ända in på 90-talet förövarens hedersmotiv som en förmildrande omständighet. Förövaren sågs som styrd av sin kulturella tillhörighet och inte fullt ut ansvarig². Det finns ofta en underliggande sk "välmenande rasism" i sådana förklaringar, för de ser människor med annan kulturell bakgrund som kollektiv och förminskar att de liksom alla andra har förmåga att reflektera över moral och medmänsklighet.

I NCK:s forskningsöversikt beskrivs hedersfrågor istället som stereotypa könsroller vilka binds till social status. Alternativa kollektiva strukturer såsom släkten blir viktigare när samhällets trygghet sviktar, och man blir mer beroende av att ha ett anseende i informella nätverk för att ha social trygghet. När beroendet ökar, blir det svårare att stå emot sociala påtryckningar. Den egna statusen i nätverket blir viktigare att försvara.

Heder är en stämpel som ett kollektiv utifrån sätter på den man vars kvinnor i familjen lyder honom. I detta underkuvande av kvinnan återfinns klassiska patriarkala värderingar: Mannen i familjen får inte ifrågasättas offentligt och tappar ansiktet inför det egna sociala nätverket om kvinnor i familjen inte lyder honom. Därför kan situationen bli akut mycket farligare för den kvinna som går ut i offentligheten med sin olydnad mot familjen. Hennes kyskhet och lydnad görs till garant för familjens anseende, och därmed till en angelägenhet för hela släkten. Det är lätt att finna beröringspunkter där frågan om heder hakar in i frågor om toxisk maskulinitet, och det aktualiserar kampen mot ett osunt, omodernt och kontrollerande mansideal som i slutänden skadar både kvinnor och män, och gör oss alla mindre fria.

Det finns inhemska patriarkala värderingar i Sverige liksom i alla andra länder, det visar inte minst de många upproppen som skullade under parollen #metoo under hösten 2017. Därför måste vi se upp med att påstå att "heder" är något alltigenom främmande för en svensk kontext. Det finns inhemska inslag av precis samma attityder av kollektivt skampåläggande från långt tillbaka i historien och ända fram till 30-talet³, men dessa inslag såg annorlunda ut i Sverige eftersom vi länge har levt i en samhällsstruktur där familj och släkt haft helt andra roller. Historikern Eva Österberg menar till exempel att hederskultur i Sverige tidigare inte behövde leda till intervention från familjen, eftersom den i praktiken redan upprätthölls av staten.

Idag ser vi däremot en liten men mätbar ökning av familjers och närståendes våld mot hbtq-personer, som vuxit i takt med att statens egen repression mot denna grupp har avtagit, enligt NCK:s forskningsöversikt. I en europeisk kontext har "heder" refererats som förmildrande omständighet i italiensk strafflag så sent som på 1980-talet⁴.

I den mån som motivet bakom brott mot kvinnor handlar om patriarkala attityder bör samhället fokusera på det verkliga problemet, nämligen förövaren. Vi vet att attityder hos nya svenskar är formbara och att människor som bott i landet en relativt kort tid tenderar mot större öppenhet i

² Eldén, "The killing seemed to be necessary": Arab cultural affiliation as an extenuating circumstance in a Swedish verdict, NORA.Vol 6(2), 1998

³ Österberg, Hedersmord - Tusen år av hederskulturer, 2005

⁴ Welchmann & Hossain (red.) "Honour". Crimes, paradigms and violence against women, 2005

frågor om jämställdhet och hbtq-personers rättigheter⁵. Vägen till inflytande i dessa grupper går genom att skapa kontaktytor och förtroende, en tillit till samhället som gör kommunikation möjlig.

Integrera genom att inkludera

Det finns en mycket gammal socialdemokratisk tradition av att integrera genom att inkludera. Redan Per Albin Hansson beskrev det som ”att så ordna vårt land att alla känna sig där ha ett hem. Det skall icke i det stora hemmet finnas styvbarn och kelbarn”⁶. Med många decenniers erfarenhet av integrationsarbete i ryggen vet vi redan vad som fungerar: Den som känner sig rättvist behandlad knyter också emotionella band till samhället och identifierar sig med det. Den som tror sig ha en framtid och ett hem i Sverige är också villig att delta i och ge sitt bästa till samhället. Och när alla bidrar, så blir Sverige ett växande gemensamt hem åt oss alla.

Det som gör hedersförtrycket särskilt farligt är att det kombinerar flera element som redan tagna var för sig är skadliga och samvarierar med våldsutsatthet: patriarkala attityder, socioekonomisk utsatthet, svag förankring till resten av samhället, språkförbistring och den utsatta gruppens låga status i samhället, låg trovärdighet i myndighetskontakter och därmed också minskad benägenhet att söka hjälp från samhället. De kläms mellan familjens sexism och samhällets rasism⁷.

Ett effektivt arbete mot hedersförtryck behöver därför ta sikte på att åtgärda de större orättvisor som driver på utsatthet och känslor av att stå utanför det svenska samhället. Så når vi fram till både förövare och offer. Det är ett trångt och kortsiktigt perspektiv att fokusera på enbart information, symboliska handslag mellan stat och nya medborgare, eller skärpta polisiära åtgärder. Samtidigt är det välkommet att nya lagar har kommit på plats för att sätta stopp för tvångsäktenskap inom och utom Sveriges gränser. Men mer måste göras och det finns inget enskilt botemedel. Därför krävs en hagelskur av åtgärder, och en gedigen erfarenhets- och kunskapsgrund pekar ut i vilken riktning samhället bör sikta.

Öka myndigheternas förmåga att motverka patriarkalt våld

Utöka anslagen till Jämställdhetsmyndigheten tillsammans med ett förnyat uppdrag att utarbeta förslag på hur samhällets stöd till våldsutsatta kvinnor kan förbättras. Utgångspunkter för detta uppdrag kan återfinnas i de slutsatser som nås i Socialstyrelsens kartläggning av hedersrelaterat våld i Sverige (2018). Därtill bör arbetet ta hänsyn till regeringens nationella strategi för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor (2016).

Utöka anslagen till Nationellt centrum för kvinnofrid (NCK) med ett uppdrag att ta fram nytt utbildningsmaterial för svenska myndigheter som kommer i kontakt med patriarkalt våld och hedersproblematik.

Det som länge har beskrivits som en ”avslagskultur” på Försäkringskassan leder till att många inte upplever att de kan lita på samhällets stöd när det behövs. De blir därmed utlämnade till familj och släkt för social och ekonomisk trygghet. En genomlysning behövs av hur Försäkringskassan arbetar.

⁵ <https://www.dn.se/nyheter/sverige/sa-forandras-varderingar-hos-invandrare-i-sverige/>

⁶ <https://www.svd.se/svenskhet-under-forhandling>

⁷ Lenardt, Invandrarkvinnor i vägskäl: Deras handlingar och val i våldspräglade relationer från ett genuspsykologiskt perspektiv, 2005

Den som vill slå sig fri från en kontrollerande miljö behöver kunna försörja sig själv, på villkor som är långsiktigt hållbara. Därför måste vi värna Arbetsmiljöverket från högerns ingrepp, för att säkra möjligheten till ett rättvist arbetsliv och rimliga arbetsvillkor.

Inkludera utbildning om patriarkalt våld och tvång för säkerhetspersonal på flygplatser och informera på flygplatser om hur våldsutsatta kan söka hjälp om de riskerar att giftas bort i utlandet.

Involvera civilsamhället

Vi föreslår en ny satsning på civilsamhället med en "antirasistisk miljard" om året. Dessa öronmärkta resurser ska gå till civilsamhällets arbete mot rasism. Genom att stärka de positiva krafterna i civilsamhället kan vi få större finmaskighet i arbetet mot rasism och bidra till flera olika initiativ på många olika samhällsnivåer, ofta i sfärer där myndigheter har svårt att nå fram. Det är nödvändigt för att bekämpa den diskriminering som allvarligt hindrar integration och livsmöjligheter för utsatta.

Erbjud eller villkora särskilda bidrag till de föreningar och samfund i civilsamhället som inkluderar arbete mot patriarkalt våld och patriarkala värderingar i sina ungdomsledarutbildningar.

Förbättra långsiktigheten i finansieringen till kvinnojourer. Det ska gå att göra ett bra arbete för att skydda våldsutsatta, utan att själv ha ett otryggt arbete med ovissa framtidsutsikter.

Stötta utsatta kvinnors och hbtq-personers autonomi

Bostad

Sätt strikta gränser för kommunala utförsäljningar av det allmänna bostadsbeståndet och stoppa marknadshyror. Bekämpa trångboddhet genom att bygga fler prisvärda hyresrätter så att fler kan flytta hemifrån och leva sina egna liv utan att kontrolleras av familjen.

Ålägg kommunerna att köpa in fler skyddade boenden och tillse långsiktighet i boendebeståndet. Ingen ska tvingas leva under samma tak som dem de anmäler.

Ålägg alla kommuner att ha samordningsplaner för kvinnor och barn i skyddat boende så att barnens skolgång rubbas i minst möjliga mån. Barnens bästa ska aldrig få göras till ett hinder för kvinnor som behöver söka skydd och stöd.⁸

Jobb och ekonomi

Ekonomiskt oberoende är nyckeln till ett eget liv som inte styrs av familjen eller dess värderingar. Vi måste överlag kämpa för bättre arbetsvillkor, löneutveckling och anställningstrygghet. Avskaffa allmän visstid och ställ hårdare krav på kollektivavtal bland entreprenörer i branscher där många utlandsfödda kvinnor arbetar, såsom hemtjänsten.

Fri rörlighet

Satsningen 2018 på gratis kollektivtrafik för unga var ett sätt att öka tillgängligheten till hela samhällslivet och göra att färre blev instängda på sina orter. En billigare kollektivtrafik kommer främst de socioekonomiskt utsatta grupperna till del och ökar deras livsmöjligheter.

⁸ <https://feministisktperspektiv.se/2017/02/21/sollentuna-garanterar-skolplats-at-barn-pa-skyddade-boenden/>

Hälsa

Tillsätt större resurser till stöd för brottsoffer för patriarkalt våld: Ge utökad tillgång till samtalsstöd, terapi och traumabehandling.

Informera om rättigheter och skapa flera kontaktytor med goda aktörer

Förse med flerspråkig samhällsinformation om våldsutsatthet, patriarkatet och allas medborgerliga rättigheter och möjligheter i trygga offentliga miljöer, såsom toaletter och omklädningsrum.

Inkludera mer undervisning om patriarkala strukturer och hbtq i skolan. Skolorna behöver ta sitt uppdrag som förmedlare av samhällsvärderingar på allvar, genom att förmedla en inkluderande, antipatriarkal, icke cis- och heteronormativ syn på sex och samlevnad.

Sänk trösklarna för att ta kontakt med myndigheter genom att utöka språkkompetensen på svenska myndigheter. Ett steg i denna riktning kan vara att se över om antalet officiella minoritetsspråk i Sverige bör utökas.

Stärk kompetensen om patriarkala strukturer på ungdomsmottagningarna, som är en viktig kontaktyta för samhället mot unga.

Kamp för ett öppnare samhälle

Inför gemensam skolkö för att mota segregationen och göra det lättare för nya svenskar att komma in i samhället. Skolan ska inte driva på segregationen.

Bekämpa rasismen, hbtq-hatet och kvinnohatet politiskt, för att unga kvinnor och hbtq-personer som rasifieras ska få höjd status och bättre livsmöjligheter.

Satsa på normkritisk och feministisk kultur för att bekämpa patriarkala och cis-heteronormer som nedvärderar och skampålägger, och istället förmedla upprättelse och acceptans för olika kroppar och könsuttryck.

Definiera allt patriarkalt våld mot kvinnor som hatbrott och ange hatbrott som prioritet i Regeringens regleringsbrev till polisen. Detta gynnar hbtq-personer, kvinnor och rasifierade, tre grupper som ofta överlappar bland dem som är utsatta för hedersrelaterat våld.

Vägen framåt

Det är av stor vikt att frågan om hedersrelaterat förtryck inte förminskas till att handla om enbart kultur eller religion, enbart patriarkat, eller enbart socioekonomiska strukturer. Därför kan de här skisserade förslagen inte heller utgöra en uttömmande lösning. De syftar istället till att peka ut en konstruktiv riktning för partiets fortsatta arbete med hedersrelaterad problematik.

Socialdemokrater för tro och solidaritet vill se en ambitionshöjning från samhället i arbetet för att inkludera flera, vända segregation till integration, och stötta våldsutsatta kvinnor, flickor och pojkar som idag har små möjligheter att fatta beslut om sina egna liv och bygga sig en självständig tillvaro.